

ΜΥΣΤΡΑΣ < ΜΥΖΗΘΡΑΣ < ΜΥΖΗΘΡΑ?

1. Ιστορικά

Η ιστορία του Μυστρά αρχίζει τον 13. αι., όταν το 1249 ο πρίγκιπας του Μορέως Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος έκτισε το κάστρο του στην ανατολική πλευρά του Ταύγετου, μετά την κατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Φράγκους. Το κάστρο αυτό κτίστηκε σε ύψωμα με υψόμετρο 620 μ., σε επίκαιρη θέση, καθώς έφραζε το «δρόγγο του Μελιγού»¹.

Στην τουρκοκρατία ο Μυστράς εξακολούθησε να είναι μια ακμαία πόλη και έδρα του τούρκου διοικητή (πασά) και μετά την παράδοσή του (30 Μαΐου 1460) στον Μωάμεθ Β'. Από το 1687 ως το 1715 τον Μυστρά κατέχει ο στρατός του Βενετού Μοροζίνη.

Η δεύτερη τουρκοκρατία αρχίζει από το 1715 και συνεχίζεται μέχρι το 1821, εκτός από ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα, κατά το 1770, που απελευθερώνεται.

Το οικιστικό σύνολο του Μυστρά αποτελείται από τρία μέρη: το *Κάστρο*, την *Πάνω Χώρα* ή απλώς *Χώρα*, την *Κάτω Χώρα* ή *Μεσοχώρα*. Αργότερα δημιουργήθηκε καινούργια συνοικία, η λεγόμενη *Έξω Χώρα*. Ο τόπος κατοικήθηκε μέχρι το 1830 και πολλά από τα ερειπωμένα σπίτια είναι της εποχής της Τουρκοκρατίας².

2. Τύποι του τοπωνυμίου και η μέχρι σήμερα έρευνα

Η πρώτη μνεία του τοπν. *Μυζηθράς* γίνεται σε σιγίλλια περί το 1210 και αργότερα στο Χρονικόν του Μορέως (13./14. αι.)³ με διαφορετικούς ορθογραφικούς και φωνητικούς τύπους ως: *Μυζηθράς*, *Μηζηθράς*, *Μιζηθράς*, *Μεζηθράς*, *Μεζιθράς*, *Μαιζηθράς* και στα χρόνια των Παλαιολόγων ως *Μουζηθράς* και *Μιζιθρός* σε σιγίλλιο του 14. αι.

1. Χατζηδάκης, 13.

2. Χατζηδάκης, 14.

3. Χατζιδάκης, 188.

Στα 1715 η πόλη αναφέρεται παράλληλα ως *Μυστράς* και *Μυζηθράς*⁴.

Οι σημαντικότερες ετυμολογικές προσπάθειες αφενός για τη λ. *μυζήθρα*, αφετέρου για το τοπν. *Μυζηθράς*, το οποίο στις περισσότερες περιπτώσεις αποδίδεται άμεσα ή έμμεσα (δηλ. μέσω ανθρωπωνύμιου) στο ουσ. *μυζήθρα*, είναι οι ακόλουθες⁵:

- Ο Ducange θεωρεί ότι το τοπν. *Μυζηθράς* σχετίζεται με το ουσ. *μυζήθρα* και μάλιστα ότι το τοπν. συντέλεσε στο σχηματισμό του προσηγορικού.
- Ο Κοραής συσχετίζει το ουσ. *μυζήθρα* με το ρ. *μύζω* (και *μυζάω*) «πιέζω, εκπιέζω» και παραθέτει τα σχετικά λήμματα από τον Ησύχιο και τον Φώτιο στο γ' πρόσ. του ρήματος: *μύζει* «πιέζει, εκθλίβει» και *μύζοντες* «εκπιέζοντες». Από το *μύζω* + κατάλ. *-ήθρα* προήλθε η λ. *μυζήθρα* με τη σημασία του σκεύους όπου παράγεται η *μυζήθρα*, απ' όπου και η δήλωση του προϊόντος.
- Ο G. Meyer ανάγει το ουσ. *μυζήθρα* στο ρ. *ζυμόω*, απ' όπου *ζυμήθρα και *μυζήθρα* με μετάθεση (μάλλον αντιμετάθεση), χωρίς να κάνει λόγο για το τοπν. *Μυζηθράς*.
- Ο L. Ross συνδέει το τοπν. με τη λ. *μυζήθρα* και το θεωρεί ως δηλωτικό του τόπου που παράγει *μυζήθρα*, τον τόπο τον πλούσιο σε *μυζήθρα*.
- Ο Άγγ. Καππώτας αρνείται την ετυμολογική σχέση του ουσ. *μυζήθρα* με το τοπν. *Μυζηθράς* και θεωρεί πως το τοπν. είναι παραφθορά του γαλλ. *maison du trône* και δηλώνει την έδρα του θρόνου, τη διαμονή του άρχοντα.
- Ο Κ. Ζησίου πιθανολογεί τη γένεση του τοπν. από το ανθρωπωνύμιο *Μυζηθράς*, ανθρωπωνύμιο που ήταν σε χρήση στην Ελλάδα πριν από τη φραγκική κατάκτηση της περιοχής και αναφέρει το όνομα κάποιου *Λέοντος Μουζηθρά*, ιερέα που ζει στη Σμύρνη, γύρω στα 1210, όπως αυτό αναφέρεται σε πωλητήρια έγγραφα στη συλλογή Miklosich-Müller.
- Ο Κ. Krumbacher απορρίπτει την πρόταση του G. Meyer, δηλ. την ετυμολογική σχέση του ουσ. *μυζήθρα* με το ρ. *ζυμόω*, δέχεται την πιθανότητα η λ. *μυζήθρα* να έχει προέλθει από το τοπν. *Μυζηθράς*, συμφωνώντας έτσι με τον Ducange. Ωστόσο παρατηρεί, πως, επειδή τα δύο λεξιλογικά στοιχεία διαφέρουν ως προς το γένος και τον τονισμό, πρέπει

4. Συμεωνίδης, 92.

5. Βλ. Χατζιδάκης, 180-181· Συμεωνίδης, 92-95.

- να διαχωρισθούν ετυμολογικά, δεχόμενος την άποψη του Κοραή για την προέλευση της λ. *μυζήθρα*.
- Ο Γ. Χατζιδάκης εξετάζοντας τη λ. *μυζήθρα* υποστηρίζει πως, όταν δημιουργήθηκε η λ. για πρώτη φορά, δήλωσε όχι το σκεύος στο οποίο παρασκευάζεται, αλλά αυτό τούτο το είδος τυριού⁶. Κατόπιν εξετάζοντας τα παράγωγα σε -άς της ελληνικής καταλήγει στο ότι η λ. *μυζηθράς* είναι επαγγελματικό και δηλώνει «αυτόν που παράγει ή πωλεί μυζήθρα, μολονότι παραθέτει παραδείγματα παραγώγων σε -άς που δηλώνουν «...ή τον έχοντα ή τον πωλούντα ή τον μετερχόμενον ή τον εσθίοντα ή τον φορούντα ή τον συνθηίζοντα ή τον πάσχοντα το υπό του πρωτοτύπου σημαινόμενον...»⁷. Κατά τον Χατζιδάκη το επαγγελματικό αυτό εξελίχθηκε σε ανθρωπωνύμιο *Μυζηθράς*, το οποίο απαντάται στη συλλογή Miklosich-Müller περί το 1210, απ' όπου προέκυψε το κυριώνυμο τοπν. *Μυζηθράς*.
- Ο Φ. Κουκουλέ⁸ που ασχολείται επίσης με την ετυμολόγηση της λ. *μυζήθρα*, την ετυμολογεί από το ουσ. *ζύμη* + *-ήθρα* «κατά μετάθεσιν» (μάλλον αντιμετάθεση) των συμφώνων.
- Ο τελευταίος, απ' όσο γνωρίζω που ασχολήθηκε με την ετυμολόγηση του τοπν. *Μυζηθράς* - *Μυστράς* είναι ο Χ. Συμεωνίδης, ο οποίος εξακολουθεί να συνδέει το τοπν. με το ουσ. *μυζήθρα*, όχι όμως μέσω επαγγελματικού ανθρωπωνυμίου, αλλά κατευθείαν από το ουσ. *μυζήθρα* με τη βοήθεια της τοπωνυμικής κατάλ. -άς, καθώς κατά τον Συμεωνίδη «...έχει άμεση σχέση με τη διαμόρφωση και το σχήμα του τόπου που προσδιορίζει...»⁹ και παραθέτει δύο χωρία όπου τονίζεται το κωνοειδές σχήμα του υψώματος. Κατά τον Συμεωνίδη τα τοπν. σε -άς σχηματίζονται με αυτή την κατάληξη που άλλοτε έχει περι-

6. Χατζιδάκης, 187.

7. Χατζιδάκης, 191.

8. Αθηνά 56 (1951) 322. Ο Κ. Μηνάς (*Παρατηρήσεις στη Γραμματική της Νεοελληνικής*, Αθήνα 2008, 230-1) σχολιάζοντας την ετυμολογική εκδοχή του Κουκουλέ κακώς εκτιμά ότι η πρότασή του στηρίζεται σε παραγωγή από το *ζύμη* + *κατάλ. -θρα* (πιθανώς γιατί ο συλλαβισμός στην αλλαγή στίχου του Κουκουλέ δίνει αυτή την εντύπωση: *ζυμή-θρα*) και παράγει τη λ. *μυζήθρα* από το ρ. *ζυμώ* + *-θρα*, δεδομένου ότι η παραγωγή μετονοματικών ουσ. με την κατάλ. -θρα (δηλ. *ζύμη* + *-θρα*) είναι αντιγραμματική. Ωστόσο με την κατάλ. *-ήθρα*, την οποία εννοεί ο Κουκουλέ, σχηματίζονται τόσο μετονοματικά: (από ουσ.): *δακτυλήθρα*, *καλαμήθρα*, *κανδηλήθρα*, *κερήθρα*, *σ(ι)ταρήθρα* κ.λπ. (και από επίθ.): *γλυκερήθρα*, *ξινήθρα* κ.λπ. όσο και μεταρρηματικά παράγωγα: *κολυμβήθρα*, *ουρήθρα*, *τσουλήθρα* κ.λπ. (Χατζιδάκης, 184 κ.εξ.).

9. Συμεωνίδης, 96.

κτική σημασία και άλλοτε «μη περιεκτική». Κατά την άποψη του το τοπν. *Μυζηθράς* σχηματίζεται με τη βοήθεια της «μη περιεκτικής» κατάληξης.

3. Προβλήματα των ετυμολογικών προσπαθειών

Μετά την περιληπτική αναφορά στις διάφορες ετυμολογικές προσπάθειες θα διατυπώσω ορισμένα ερωτήματα που προκύπτουν και αδυναμίες σχετικά με τις ετυμολογικές προσεγγίσεις, τα οποία αφορούν:

A. Την ετυμολόγηση της λ. *μυζήθρα*.

B. Τη δημιουργία του ανθρωπωνυμίου *Μυζηθράς* και την απόδοση του τοπν. *Μυζηθράς*, άμεσα ή έμμεσα, στο ουσ. *μυζήθρα*.

Γ. Τη σχέση των δύο τοπωνυμικών τύπων: *Μυζηθράς* και *Μυστράς*.

A. Στα γνωστότερα ετυμολογικά λεξικά υιοθετούνται περίπου παρόμοιες ετυμολογήσεις:

1. Στο λεξικό του Ανδριώτη η λ. *μυζήθρα* (χρονολογείται από το 16. αι.) ανάγεται στο *ζυμήθρα. Στο ίδιο λήμμα παρατίθεται και το τοπν. *Μυζηθράς* απ' όπου ο τύπος *Μυστράς*.

2. Ο Κριαράς στο «Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας» αποδέχεται την άποψη του Κουκουλέ και του Ανδριώτη και ανάγει τη λ. *μυζήθρα* στη λ. *ζυμήθρα «(με μετάθεση)»: αναφέρει επίσης πως η λ. *μυζήθρα* μαρτυρείται στο έργο «Στάθης» που χρονολογείται περί το 1600.

3. Στο λεξικό του ΑΠΘ (Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη) η *μυζήθρα* αποδίδεται στο *ζυμήθρα με αντιμετάθεση.

4. Στο λεξικό του Μπαμπινιώτη η λ. *μυζήθρα* πιθανολογείται ότι προέρχεται από το *ζυμήθρα. Επίσης το τοπν. *Μυστράς* (στο λ.) ανάγεται στο *Μυζηθράς* < *μυζήθρα*. Στο ίδιο λεξικό (στο λ. *τυρί*) η λ. *μυζήθρα* χρονολογείται από τον 16. αι.

Πριν σχολιαστούν οι σχετικές ετυμολογικές προσπάθειες, θα δώσω μία συνοπτική περιγραφή της διαδικασίας παραγωγής της *μυζήθρας*:

Αφού με την πυτιά πήξουν το χλιαρό γάλα το χτυπούν με το ξύλο. Στη συνέχεια αυτό το γάλα που έχει πήξει τοποθετείται σε ένα καλούπι (τουπί) ή τσαντίλες και έτσι παρασκευάζεται το χλωροτύρι (ή μαλάκα) που, αφού ξεραθεί, δίνει το τυρί.

Σε δεύτερη φάση στο γάλα που θα μείνει στο δοχείο, στο λεγόμενο τυρόγαλο, ρίχνουν μικρή ποσότητα καθαρού γάλακτος και το μείγμα αυτό το βράζουν χωρίς να το ανακατεύουν. Τότε το υλικό αυτό που έχει βράσει διαχωρίζεται σε έναν κιτρινωπό ορό και σε μία λευκή ουσία που επιπλέει. Αυτή παίρνεται με μία διάτρητη ξύλινη κουτάλα και τοποθετείται σε κα-

λούπια (τουπιά), όπου αφήνεται να στραγγίσει το υγρό και να πάρει το σχήμα του καλουπιού. Αυτή είναι η λεγόμενη γλυκιά *μυζήθρα*, ενώ η αλατισμένη είναι η κατεξοχήν *μυζήθρα*, η οποία είναι γνωστή και ως *ανθότυρο*.

Και τα τέσσερα λεξικά που αναφέρθηκαν παραπάνω, ετυμολογούν τη λ. από τον τύπο *ζυμήθρα με αντιμετάθεση των [z] και [m], τύπο τον οποίο θεωρούν ως μια μεταρρηματική παραγωγή από το ρ. *ζυμώ* της ΑΕ+ την κατάλ. -ήθρα, με την οποία σχηματίζονται τόσο μετονοματικά ουσιαστικά:

α) από ουσ.: *δαχτυλήθρα*, *καλαμήθρα*, *καντηλήθρα*, *κερήθρα*, *σιταρήθρα* κ.λπ. και *κοκκαλήθρα*, *μασουρήθρα* κ.λπ.

β) από επίθετα: *γλυκερήθρα* «όνομα σταφυλιού», *ξινήθρα* «είδος χόρτου» κ.λπ.

όσο και μεταρρηματικά: *κολυμβήθρα*, *ουρήθρα*, *πατήθρες*, «ξύλα του αργαλειού που πατούν οι υφάντρες», *τουφεκήθρα* «το άνοιγμα στις επάλξεις απ' όπου τουφεκούν», *τσουλήθρα* κ.λπ.

Να θυμίσουμε εδώ και την άποψη του Κοραή ο οποίος σχετίζει τη λ. *μυζήθρα* με το ρ. *μύζω* «πιέζω, εκθλίβω».

Στα παραπάνω δεδομένα σημειώνουμε:

α. Τύπος *μυζήθρα* με τη σημασία «το όργανο, το σκεύος όπου γίνεται η ενέργεια που δηλώνεται από το ρήμα» δεν μαρτυρείται.

β. Δεν μαρτυρείται επίσης ο αρχικός τύπος *ζυμήθρα απ' όπου με αντιμετάθεση των [z] και [m] προέκυψε ο τύπος *μυζήθρα*.

γ. Η αρχική σημασία του ρ. *ζυμώ* «προκαλώ ζύμωση» ή «βάζω ζύμη για χημική επεξεργασία» δεν συμφωνεί, δεν συμβαδίζει με τη διαδικασία παραγωγής της *μυζήθρας*, όπως εκτέθηκε παραπάνω.

Ούτε η κατά Κοραή προέλευση της λ. *μυζήθρα* από το ρ. *μύζω* (και *μυζάω*), ρ. που κατά τον Ησύχιο και τον Φώτιο έχει τη σημασία, στο γ' πρόσ. «πιέζει, εκθλίβει» μπορεί να γίνει αποδεκτή, καθώς κατά τη διαδικασία παραγωγής της *μυζήθρας* δεν ασκείται κάποια πίεση ή εκθλιψη.

Β. Το β' πρόβλημα που θα μας απασχολήσει είναι η δημιουργία του ανθρωπωνυμίου *Μυζηθράς*, ανθρωπωνύμιο το οποίο κατά τον Χατζιδάκη είναι επαγγελματικό και στο οποίο οφείλεται η δημιουργία του τοπν. *Μυζηθράς*.

α. Το προσηγ. *μυζήθρα*, όπως αναφέρθηκε παραπάνω χρονολογείται στα λεξικά από τον 16. αι. Από την άλλη μεριά το τοπν. *Μυζηθράς* εμφανίζεται αρκετά παλαιότερα, ήδη από τις αρχές του 13. αι. και στο Χρονικό του Μορέως (13./14. αι.). Κάτω από αυτά τα χρονολογικά δεδομένα πρέπει ή α) η δημιουργία της λ. *μυζήθρα* να αναχθεί πολύ παλαιότερα, προ του 13. αι., ή β) να αναθεωρηθεί και να ματαιωθεί η ετυμολογική σχέση της λ. *μυζήθρα* με το τοπν. *Μυζηθράς*.

β. Η κατάλ. -άς είναι μια ευρύτατα διαδεδομένη παραγωγική κατάλ. με τη βοήθεια της οποίας σχηματίζονται ουσιαστικά που δηλώνουν:

- επάγγελμα: αλευράς, γαλατάς, σιδεράς κ.λπ.
- χαρακτηριστικά ατόμων: αφτιάς, μυτάς, φρυδάς κ.λπ.
- επίταση: παλικαράς κ.λπ.
- αυτόν που τρώγει ευχάριστα, ορέγεται κάτι: κρεατάς, πιτάς κ.λπ.

Θεωρώ πως μεθοδολογικά δεν είναι ορθό να επικαλείται κάποιος τη δημιουργία επαγγελματικών ανθρωπωνυμίων χωρίς να υπάρχει αντίστοιχο επαγγελματικό προσηγορικό. Έτσι έχουμε π.χ. τα επαγγελματικά προσηγ.: αλευράς, σιδεράς, ψωμάς κ.λπ., απ' όπου τα αντίστοιχα ανθρωπων. Αλευράς, Σιδεράς, Ψωμάς κ.λπ.

Στο προκείμενο, επαγγελμ. *μυζηθράς «ο παράγων ή πωλών μυζήθρα» δεν μαρτυρείται.

Και αυτό είναι αναμενόμενο, αφού η διαδικασία παραγωγής της μυζήθρας, όπως εξετέθη παραπάνω, κάνει απίθανη τη δημιουργία ιδιαίτερου επαγγελματικού μυζηθράς, δηλ. «εκείνος που παρασκευάζει ή πωλεί μυζήθρα». Και αυτό γιατί, όπως και για άλλα παράγωγα του γάλακτος δεν δημιουργούνται επαγγελματικά, όπως π.χ. *ανθοτυράς (<ανθότυρο), *κασεράς (<κασέρι), *μανουράς (<μανούρι), *φετάς (<φέτα) κ.λπ., δεν αναμένεται να υπήρξε και επαγγελματικό *μυζηθράς, αφού ο τυροκόμος κατά την επεξεργασία του γάλακτος παράγει και πωλεί όχι μόνο μυζήθρα αλλά και όλα τα παράγωγά του.

Αν υπήρξε παράγωγο ουσ. *μυζηθράς αυτό δεν θα ήταν επαγγελματικό, αλλά η παραγωγ. κατάλ. -άς θα δήλωνε εκείνον που ευχαρίστως θα έτρωγε μυζήθρα, εκείνον που θα ορεγόταν τη μυζήθρα.

Από ένα τέτοιο παράγωγο προσηγορικό θα μπορούσε να προκύψει προσωπωνύμιο Μυζηθράς και όχι από επαγγελματικό.

γ. Σε αντίθεση με την άποψη του Χατζιδάκη, ο οποίος θεωρεί το τοπν. Μυζηθράς ως κυριώνυμο τοπν., ο Χ. Συμεωνίδης διατυπώνει την άποψη ότι το τοπν. προέρχεται κατευθείαν από το ουσ. μυζήθρα+ την κατάλ. -άς η οποία σε τοπωνυμική χρήση είναι :α) περιεκτική και β) μη περιεκτική. Με βάση αυτή, τη μη περιεκτική κατάλ. -άς κατά τον Συμεωνίδη σχηματίζεται το τοπν. Μυζηθράς.

Ο αρνητικός χαρακτηρισμός της κατάλ. -άς ως «μη περιεκτικής» αφήνει ένα κενό, δεδομένου ότι στην επιθηματική παραγωγική διαδικασία διαφορίζεται η σημασία της βασικής - αρχικής λέξης. Άραγε τα παράγωγα με τη «μη περιεκτική» κατάλ. -άς δεν δηλώνουν κάτι ιδιαίτερο, με αποτέλεσμα το ουσ. μυζήθρα και το παράγωγο *μυζηθράς να έχουν την ίδια σημασία;

Κατά την άποψή του η κατάλ. -άς στο τοπν. Μυζηθράς δηλώνει την ομοιότητα του υψώματος με μυζήθρα, αφήνοντας έτσι μετέωρη τη σημασιο-

λογική φόρτιση της κατάλ. -άς. Εκτός από τη σημασιολογική φόρτιση της κατάλ. -άς στην εκδοχή του Χ. Συμεωνίδη πρέπει να σημειώσουμε τα ακόλουθα:

α) Αντίθετα με ό,τι συμβαίνει σε άλλα προσηγορικά που χρησιμοποιούνται ως γεωγραφικοί όροι στο σχηματισμό τοπωνυμίων, το προσηγ. *μυζήθρα*, μολονότι χρησιμοποιείται σε πανελλήνια κλίμακα, δεν δίνει πλούσια αντίστοιχα τοπωνυμικά παραδείγματα. Το μόνο σχετικό τοπν. που αναφέρεται είναι από τη Ζάκυνθο το τοπν. *Κοτρώνια* ή *Μυζήθρες* που ονομάζει δύο σκοπέλους, χωρίς να διευκρινίζεται αν το σχήμα είναι εκείνο που δημιουργεί το τοπν. ή η λευκότης των δύο σκοπέλων.

Αντίθετα προσηγ. που χρησιμοποιούνται ως γεωγραφικοί όροι, όπως π.χ. *ζυγός*, *σέλα*, *διάσελο*, *ανχένας*, *κιάφα* κ.λπ. δίνουν πλούσια τοπωνυμικά παραδείγματα στον ελληνόφωνο χώρο.

Δημιουργείται ως εκ τούτου μία δυσαναλογία μεταξύ της πανελληνίας χρήσης της λ. *μυζήθρα* και της πολύ περιορισμένης χρήσης της ως γεωγραφικού όρου στο σχηματισμό τοπωνυμίων, αφού μάλιστα, λίγο-πολύ τα υψώματα έχουν κωνοειδές σχήμα.

Και το παράγωγο της λ. *μυζήθρα*, η λ. *μυζήθρας, που σχετίζεται από τους περισσότερους ερευνητές με το τοπν. *Μυζήθρας*, δίνει αυτό το τοπν. ως το μοναδικό τοπωνυμικό παράδειγμα.

β) Στο σχηματισμό του τοπν. από τη Ζάκυνθο: *Μυζήθρες*, χρησιμοποιήθηκε η αρχική λ. *μυζήθρα*. Γιατί άραγε, αν το σχήμα του υψώματος του Μυστρά έμοιαζε με *μυζήθρα*, δεν χρησιμοποιήθηκε για την ονοματοθεσία η βασική λ. *μυζήθρα*, αφού κατά τον Συμεωνίδη η κατάλ. -άς δεν είχε κάποια σημασιολογική φόρτιση;

Να σημειώσουμε εδώ ότι το σχήμα της *μυζήθρας* δεν είναι κατ' ανάγκην κωνοειδές.

γ) Κατά τον Συμεωνίδη (σ. 101): «*Μυζήθρας* λοιπόν, σύμφωνα με τα παραπάνω σε -άς τοπωνύμια¹⁰, πιστεύουμε ότι ονομάστηκε το βουνό, που η

10. Ο Συμεωνίδης (σ. 100), πλην των τοπν. που σχηματίζονται με την περιεκτική κατάλ. -άς, παραθέτει μία σειρά τοπωνυμίων που σχηματίζονται με την «μη περιεκτική» κατάλ. -άς. Ωστόσο σε μερικά από αυτά τα τοπν. δεν μπορούμε να δογματίσουμε ότι σχηματίζονται με την «μη περιεκτική» κατάλ. -άς, αφού μερικά από αυτά μπορούν να θεωρηθούν: α) περιεκτικά, όπως π.χ. το τοπν. *Κοχλιάς* όχι «γιατί μοιάζει με *κοχλία*», αλλά «γιατί έχει πολλούς *κοχλίες*», *Κεφαλάς*, όχι «από το σχήμα του εδάφους», αλλά επειδή «έχει πέτρες που μοιάζουν με κεφάλια», *Λαλλακιάς* όχι επειδή «ο ποταμός έχει την ιδιότητα να έχει στις όχθες του *λαλλάκια*», αλλά επειδή «ο ποταμός έχει πολλά *λαλλάκια*» κ.λπ., β) κυριώνυμα τοπν. από επαγγελματικά κ.λπ. προσηγορικά: π.χ. *Ασπράς*, *Μαχαιράς*, *Αρτζιντάς*, *Κουκουβάς*, *Ξυλοφάς*, *Κεφαλάς*, *Κελεφάς* κ.λπ.

κορυφή του παρομοιάστηκε με το κωνικό σχήμα της μυζήθρας». Ωστόσο όχι μόνο το σχήμα της μυζήθρας δεν είναι πάντοτε κωνοειδές, αλλά και οι σημασιολογικά συγγενείς λέξεις που χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα της ονοματοθεσίας δεν είναι επιτυχείς, καθώς, ενώ το τοπν. *Μυζηθράς* ανάγεται σε παράγωγο της λ. *μυζήθρα* με την κατάλ. -άς, τα σημασιολογικά παρόμοια που δηλώνουν κωνικό σχήμα προέρχονται κατευθείαν από τις αρχικές, βασικές λέξεις χωρίς παραγωγική διαδικασία, όπως *Κούμουλλα*, *Κουμούλλι*, *Λούκουμος*, *Κούνος*, *Κουτρούλα* κ.λπ. και τα σύνθετα: *Γκουμουλόκαστρο*, *Λιθοκούμouλος* κ.λπ.¹¹.

Εκτός από τις δυσκολίες και τα ερωτηματικά που διατυπώθηκαν παραπάνω για την ετυμολογική σύναψη των *μυζήθρα* / *μυζήθρας προς το τοπν. *Μυζηθράς*, να προσθέσουμε και την ορθογραφική πολυτυπία με την οποία εμφανίζεται το τοπν. στις πηγές, πολυτυπία η οποία δεν συνάδει προς την πανελλήνια γνωστή λ. *μυζήθρα*.

Γ. Η φωνητική ομοιότητα των τοπωνυμικών τύπων *Μυζηθράς* και *Μυστράς* οδήγησε πολλούς από τους ερευνητές στην ετυμολογική συσχέτιση των δύο τύπων. Η συσχέτιση αυτή είναι κατά τη γνώμη μου εσφαλμένη, γιατί κατά την μετάβαση από το φωνητικό τύπο [*mizithrás*] στον τύπο [*mi-strás*] προϋποτίθεται:

α. Η σίγηση του άτονου [*i*] = <η> σε περιοχή με νότιο φωνηεντισμό δεν είναι κανονική μολονότι ο Χατζιδάκης¹² παραθέτει παραδείγματα από ιδιώματα νοτίου φωνηεντισμού, όπου σποραδικά εμφανίζεται το φαινόμενο της σίγησης του άτονου [*i*], παραδείγματα πολλά από τα οποία έχουν εισχωρήσει σε κοινή γλωσσική χρήση.

Με δεδομένο ότι τα τοπν. είναι συντηρητικότερο γλωσσικό υλικό σε σχέση με τα προσηγορικά, θα περίμενε κανείς η ίδια σίγηση του [*i*] να πραγματοποιείται και στο προσηγορικό (ή μόνο σ' αυτό) και στο απ' αυτό προερχόμενο ανθρωπωνύμιο και, πιθανώς, να μην εμφανίζεται η σίγηση στο τοπωνύμιο. Προσηγορικό ωστόσο *μυζθράς ή ανθρωπωνύμιο *Μυζθράς δεν μαρτυρείται.

β. Στο συμφωνικό σύμπλεγμα που θα προέκυπτε μετά την υποτιθέμενη σίγηση του [*i*]: [*zθr*] και στην εξέλιξή του σε [*str*] πρέπει να υποθέσουμε πως η αχηλία του [*θ*] θα επιδρούσε με αφομοίωση οπισθοχωρητικά για να

11. Βλ. Συμεωνίδης, 101.

12. Βλ. Χατζιδάκης, 201. Ο Χατζιδάκης παραθέτει τα παραδείγματα: *χάρτα* < *χάρτα* (Κύμη), *χαρτώνω* < *χαριτώνω* (ευλογώ, περιβάλλω *χάρτι*), *κορφή* (ήδη στον Πτωχοπρόδρομο), *περβόλι* / *περβολάρης* / *περβολικά*, *στάρι* / *σταρένια* (από τη Θήρα). Η σίγηση του [*i*] πραγματοποιείται κοντά σε ρ και σ.

τρέψει το [z] σε [s] και το διαρκές (άηχο ή ηχηρό) [s/z] να επιδράσει με ανομοίωση προχωρητικά τρέποντας το [θ] σε [t], πράγμα απίθανο.

Εκτός αυτού στον υποτιθέμενο τύπο *[mizθrás], το συμφωνικό σύμπλεγμα τριών συμφώνων, που προκύπτει μετά την υποτιθέμενη σίγηση του [i], με τελευταίο σύμφωνο υγρό [r] (το ίδιο συμβαίνει και με το [l] ή το [n] ως τελευταίο σύμφωνο συμφωνικού συμπλέγματος τριών συμφώνων), παραμένει αμετάβλητο τόσο ως προς την ηχηρότητα όσο και προς τη διάρκεια και τον εντοπισμό, όπως συμβαίνει στα παραδείγματα: *άσπρος, σκνίπα, σπλήνα, στρατός, στραβός, στραγγίζω, στράτα* κ.λπ.¹³.

Με δεδομένες αυτές της φωνητικές δυασκολίες, τις οποίες παρέρχονται όσοι αποδίδουν το τοπν. *Μυστράς* στο *Μυζηθράς* (<προσωπ. *Μυζηθράς* < επαγγελμ. (;) *μυζηθράς < *μυζήθρα*), και το γεγονός ότι ο τύπος *Μυστράς* εμφανίζεται εκ παραλλήλου με τον τύπο *Μυζηθράς* μετά τη β' τουρκοκρατία της περιοχής, δηλ. μετά το 1715, με οδήγησαν στο να θεωρήσω πως οι δύο τοπωνυμικοί τύποι δεν έχουν καμία ετυμολογική σχέση, παρά μόνο φωνητική ομοιότητα, και με ώθησαν στη διατύπωση μιας άλλης ετυμολογικής εκδοχής για το τοπν. *Μυστράς*.

Στη ΝΕ, κοινή και ιδιωματική, υπάρχουν προσηγορικά σε -άς, των οποίων η απόληξη -άς δεν οφείλεται πάντοτε στη γνωστή ελληνική παραγωγική κατάλ. -άς. Πρόκειται για δάνειες λέξεις, ιδιαίτερα από την τουρκική, σε -ά και οι οποίες στο πλαίσιο της προσαρμογής τους στην ελληνική απέκτησαν την απόληξη -ς. Παραθέτω μερικά από τα τουρκ. δάνεια της ελληνικής, τα οποία ανήκουν σε διάφορα σημασιολογικά πεδία:

αγάς (< *ağa*), *αλατζάς* (< *alaca*), *γιακάς* (< *yaka*), *γιαρμάς* (< *yarma*), *καβγάς* (< *kağga*), *καπλαμάς* (< *kaplama*), *κασμάς* (< *kazma*), *λουλάς* (< *lula*), *μαχαλάς* (< *mahalle*), *μουσακάς* (< *musakka*), *μπακλαβάς* (< *baklava*), *μπουνταλάς* (< *budala*), (*ν*)*ταβάς* (< *tava*), *ντολμάς* (< *dolma*), *ντουνιάς* (< *dünya*), *σουβάς* (< *siva*), *τεμενάς* (< *temennah*), *χαβάς* (< *hava*), *χαλβάς* (< *halva*) κ.λπ. και τα ιδιωματικά από την Ήπειρο: *αρκάς*, ο «το ράχωμα», φρ. «το ξήλωσε με τ' αλέτρι όλο, δεν άφησε ούτε αρκά στο χωράφι» και με τη σημασία «προστάτης // προστασία», φρ.: «έχει αρκάδες και τα κάνει αυτά» συνώνυμη της φρ. «έχει πλάτες» < τουρκ. *arka* «ώμος, πλάτη // προστασία»¹⁴, *μεράς*, ο < τουρκ. *mera* «λιβάδι, βοσκότοπος», *σιακάς*, ο «το αστείο, ο αστείσμος» < τουρκ. *Şaka* κ.λπ.

13. Βλ. Mirambel, 34.

14. Μπόγκας 1958, 15· Μπόγκας 1966, 109. Η λ. επίσης στα Ηπειρωτ. ιδιώματα δηλώνει και τις στενόμακρες πέτρες που τοποθετούνται όρθιες, δεξιά και αριστερά στα πέτρινα γεφύρια για να βοηθούν ανθρώπους και ζώα στην ασφαλέστερη διέλευση.

Πβ. επίσης και το ιταλ. δάνειο στην ελληνική αλπακάς, ο (< ιταλ. *alpaca*).

Το γεγονός ότι ο τοπωνυμικός τύπος *Μυστράς* εμφανίζεται πολύ αργότερα, στις αρχές του 18. αι. (από το 1715 οπότε αρχίζει η β' τουρκοκρατία της περιοχής και διαρκεί μέχρι το 1821), εκ παραλλήλου προς τον τοπωνυμικό τύπο *Μυζηθράς* (άραγε η σίγηση του [i] πραγματώθηκε στις αρχές του 18. αι.); παράλληλα προς τις φωνητικές δυσκολίες που επισημάνθηκαν, με οδηγούν στην ετυμολόγηση του τοπν. *Μυστράς* από το τουρκ. *mezra* «ένα σπαρμένο ή οργώσιμο χωράφι, οργώσιμη περιοχή που υπάρχει σε ένα βουνό, αγρός καλλιεργημένος ή προς σποράν»¹⁵ και αλλού *mezra* «οι μεζράδες είναι χώροι καλλιεργούμενοι στα όρια του χωριού»¹⁶. Πβ. επίσης και σε τουρκικά δημόσια έγγραφα από το Νομό Ιωαννίνων, όπου *μιζράς* «γη δημόσιας χρήσης στα όρια ενός καζά»¹⁷. Να σημειώσουμε πως σήμερα η λ. *mezra* δεν χρησιμοποιείται στην τουρκική.

Ως εκ τούτου, αφού η εμφάνιση του τοπν. *Μυστράς* τοποθετείται στις αρχές της β' τουρκοκρατίας, ο χαρακτηρισμός του *Μυζηθρά* ως *mezra* θα μπορούσε να αποτελέσει την αρχή του σημερινού τοπωνυμίου *Μυστράς*, αφού κατά τον Χατζηδάκη (σ. 14), εκτός του Κάστρου, της Άνω Χώρας και της Κάτω Χώρας, υπάρχουν στο πεδινό μέρος της περιοχής ερείπια σπιτιών (πιθανώς αρχικά αγροικιών) από την τουρκική εποχή.

Ένα παρόμοιο τοπωνυμικό παράδειγμα από το Νομό Ιωαννίνων ενισχύει την άποψη αυτή. Πρόκειται για το οικωνύμιο που αναφέρεται στις πηγές¹⁸ ως *Αλμπορέσι μιζράς*, όπου το αρχικό, αρομ. αρχής οικωνύμιο *Αλμπορέσι / Αρμπορέσι* (<αρομ. *arbur* και *arbuze* «το δέντρο»+ αρομ. περιεκτ.

Κατά τη λαϊκή πίστη, όσες γυναίκες δεν τεκνοποιούσαν έριχναν μια απ' αυτές τις πέτρες στο ποτάμι, ενέργεια που πίστευαν ότι θα συντελούσε στην τεκνοποίηση.

Είναι κι αυτός ένας από τους λόγους που οι πέτρες αυτές, οι αριάδες, λείπουν από τα πέτρινα Ηπειρώτικα γεφύρια.

15. Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, New Edition, Istanbul 1978, σ. 1823· Ιω. Χλωρός, *Λεξικόν τουρκοελληνικόν*, Κων/πολη 1900, τόμ. Β', σ. 1648.

16. Mehmet Genç, «Η Λευκάδα στις αρχές του ΙΗ' αιώνα», *Πρακτικά του Δ' Συνεδρίου επτανησιακού πολιτισμού* (Λευκάδα, 8-12 Σεπτ. 1993), σ. 71 (μετάφρ. από την Αιμ. Θεμοπούλου).

Τις παραπάνω βιβλιογραφικές παραπομπές και τη σχετική πληροφόρηση οφείλω στη συνάδελφο κ. Αιμιλία Θεμοπούλου, την οποία και από την θέση αυτή ευχαριστώ θερμά.

17. Μ. Ζάγγλη - Δ. Γεραλή, *Οθωμανικό κτηματολόγιο 1894 και φορολογικοί κατάλογοι 1913 της περιοχής Ιωαννίνων*, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφ. Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων ΔΩΔΩΝΗ, παράρτ. 68, Ιωάννινα 2001, σ. 40.

18. Βλ. Μ. Ζάγγλη - Δ. Γεραλή, *ό.π.*, σ. 25 και 40.

κατάλ. -iʒ¹⁹) χαρακτηρίζεται ως *μιζράς*. Ο οικισμός βρίσκεται ανάμεσα στα πάλαι ποτέ αρομουνόφωνα, σήμερα δίγλωσσα, χωριά Καλαρίτες και Ματσούκι. Ο χαρακτηρισμός του οικισμού Αρμπορέσι ως *μιζρά*, συντέλεσε στη μετονομασία του οικισμού που είναι σήμερα γνωστός και με την επίσημη ονομασία *Μυστράς*. Άγνωστο αν στη μετονομασία αυτή συντέλεσε και η αίγλη του γνωστού *Μυστρά* της Πελοποννήσου.

Ως *μιζράς* χαρακτηρίζεται από την περιοχή των Ιωαννίνων και το χωριό *Μπιονίλα* (αργότερα *Ανατολή* και σήμερα *Άγιος Ιωάννης*)²⁰.

Παρόμοιες εξελίξεις τουρκ. δανείων, που αφορούν διοικητικούς και φορολογικούς όρους, σε τοπωνύμια είναι συχνές στον ελληνόφωνο χώρο, όπως π.χ. η λ. *τσιφλίκι* (<τουρκ. *çiğ(t)lik* «το εξοχικό κτήμα, η φάρμα» απ' όπου τα τοπν. *Τσιφλίκι*, *Τσιφλικόπουλο* κ.λπ., *βακούφι* (<τουρκ. *vakıf* «αφιέρωμα») απ' όπου τα τοπν. *Βακούφι*, *Βακούφικο* κ.λπ., *μούλλι*, το «ακίνητο ή κινητό απολύτου κυριότητας, η πλήρης ιδιοκτησία» (σε αντίθεση με το *βακούφι* / *βακούφικο*) < τουρκ. *mülk* «η ιδιοκτησία, το υποστατικό», απ' όπου τα τοπν. *Μούλλι*, *Μούλμια*, το *Μούλλι* του *Λύσσα* κ.λπ.²¹.

Στην εξέλιξη του τουρκ. [*mezgá*] στον τοπωνυμικό τύπο [*mistrá(s)*] πρέπει να αιτιολογήσουμε:

1. Την εξέλιξη του [*e*] σε [*i*] και
2. Την ανάπτυξη οδοντικού σε μεσοσυμφωνική θέση.

1. Κατά τον Καραναστάση²² η τροπή [*e > i*] σε νότια ιδιώματα οφείλεται στη γειτνίαση υγρών και ερρίνων. Ορθά ωστόσο κατά τη γνώμη μου ο Μωυσιάδης²³ θεωρεί πως η γειτνίαση φωνηέντων (και όχι μόνο του [*i*] με υγρά και έρρινα οδηγεί σε εξέλιξη προς [*e*] φθόγγο. Ως εκ τούτου οι λιγοστές περιπτώσεις τροπής [*e > i*] σε νότια ιδιώματα πρέπει κατά τον Μωυσιάδη να ερμηνευθούν με διαφορετικούς τρόπους. Μεταξύ άλλων θεωρεί πως η κανονική τροπή των βορείων ιδιωμάτων [*e > i*] «...έθιξε... και λέξεις της κοινής ή άλλων διαλεκτικών χώρων με νότιο φωνηεντισμό»²⁴.

Αυτός ο λόγος πρέπει να θεωρηθεί ότι ισχύει και εδώ: από τον βορείου φωνηεντισμού τύπο *μιζράς*, που αναφέρθηκε από τον Ηπειρωτικό χώρο, προέκυψε και η τροπή βορείου τύπου και στην Πελοπόννησο.

19. Οικονόμου 2006, 39-40.

20. Βλ. Μ. Ζάγκλη - Δ. Γεραλή, *ό.π.*, σ. 79.

21. Βλ. Οικονόμου 2006, 31 και 295· Οικονόμου 1991, 85, 215, 384 και 395.

22. Καραναστάσης Α., «Η φωνητική των ιδιωμάτων της νήσου Κω». *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 10 (1964-5) 28-29.

23. Μωυσιάδης Θ., *Ετυμολογία*, Αθήνα 2005, 92-96.

24. Μωυσιάδης, *ό.π.*, 96.

2. Για την ανάπτυξη οδοντικού σε μεσοσυμφωνική θέση και ιδιαίτερα μεταξύ [s] και [r] παρατηρούμε πως και σε μερικά άλλα δάνεια από την τουρκική στο συμφων. σύμπλεγμα [sr/zr] αναπτύσσεται οδοντικό: π.χ. μαστραπάς < τουρκ. *mashgara*²⁵, μιζντράκι / μιζράκι «το δόρυ, η παλιότερη μακριά λόγχη»²⁶ < τουρκ. *mizrak* «το δόρυ» (απ' όπου αλβ. *mëzdrak* «η λόγχη, η μαγκούρα»²⁷, βουλγ. *mezdrak* / *mazdrak*, σερβ. *mizdrak*, ρουμ. *măzdrak*)²⁸ και τοπν. *Μιζντράκι* από την περιοχή Ζαγορίου²⁹.

Πιθανώς αυτή η ανάπτυξη οδοντικού ισχύει και για το τουρκ. *mezra* στην πορεία του για το σχηματισμό του τοπν. *Μυστράς*.

Αυτές τις φωνητικές εξελίξεις ενίσχυσε και η παρετυμολογική συσχέτιση ή με τον τοπωνυμικό τύπο *Μυζηθράς* ή με την κοινή λέξη *μυστρί*, όπως υποδηλώνει η ορθογράφηση του τοπν. με υ: *Μυστράς*.

Να σημειώσουμε τέλος ότι για τη δράση του ψυχολογικού νόμου της παρετυμολογίας βασικός παράγοντας είναι η φωνητική ομοιότητα δύο λέξεων, ενώ η σημασιολογική σχέση, την οποία θεωρεί ως προϋπόθεση ο Συμεωνίδης³⁰, έχει δευτερεύουσα σημασία. Έτσι λοιπόν η λ. *άγιος* επέδρασε στο σημασιολογικά άσχετο *αιγόκλημα*, για να μας δώσει τον παρετυμολογημένο τύπο: *αιγόκλημα*, το σημασιολογικά άσχετο προς τη λύσσα: *δυσωδία* μας δίνει το *λυσσωδία* κ.λπ.

Συμπερασματικά:

1. Λόγοι πραγματολογικοί που σχετίζονται με τον τρόπο παραγωγής της μυζήθρας κάνουν απίθανη την ετυμολογική σύνδεση της λ. με τα ρήματα *ζυμώ* ή *μύζω* + την κατάλ. *-ήθρα*.

25. Ανδριώτης, στη λ. Μπαμπινιώτης, στη λ.

26. Σαλαμάγκας Δ., «Τουρκο-περσο-αραβικές λέξεις στο γιαννιώτικο ιδίωμα» *Ηπειρωτική Εστία* 11 (1962) 48· Μπόγκας 1958, 38.

27. Γκίνης Ν., *Αλβανο-ελληνικό λεξικό*, Ιωάννινα 1998, 543.

28. Η ανάπτυξη οδοντικού μεταξύ [s/z] και [r] πιθανώς οφείλεται στην ελληνική, όπου, παράλληλα προς τον τύπο *μιζράκι*, εμφανίζεται με ανάπτυξη οδοντικού και ο τύπος *μιζντράκι*.

Εκτός από αυτή τη διπλοτυπία να σημειώσουμε την ιδιωματική εμφάνιση φωνηεντικών ζευγών [sr/str] στα ελληνικά ιδιώματα της Ηπείρου: *αστραπή* / *ασραπή*, *αστρίτης* / *ασρίτης*, *γάστρα* / *γάσρα*, *ξελιστράω* / *ξελισράω* κ.λπ. (Μπόγκας 1966, 78).

Ωστόσο ο Ν. Boretzky (*Der türkische Einfluss auf das Albanische*, Wiesbaden 1975, τόμ. 1, 110), κάνοντας λόγο για το ίδιο φαινόμενο σε τουρκ. δάνεια της αλβανικής, παραθέτει τα παραδείγματα *mëzdrak* και *mashitarë* και παρατηρεί πως η ανάπτυξη [t/d] μεταξύ [s] και [r] είναι γνωστή ως τάση και σε άλλες γλώσσες.

29. Οικονόμου 1991, 394.

30. Συμεωνίδης, 95, σημ. 18.

2. Είναι απίθανο ένα προσηγορικό (μυζήθρα) που μαρτυρείται από τον 16. αι. να αποτελέσει βάση για το σχηματισμό τοπν. (Μυζηθράς) κατά τον 13. αι.

3. Αν το τοπν. Μυζηθράς θεωρηθεί κυριώνυμο και αποδοθεί στο ανθρωπωνύμιο Μυζηθράς, το τελευταίο δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι προέρχεται από προσηγορικό δηλωτικό επαγγέλματος, αλλά από προσηγ. *μυζηθράς που δηλώνει «εκείνον που αρέσκεται να τρώγει μυζήθρα».

4. Αν άμεσα ή έμμεσα (μέσω δηλ. ανθρωπωνυμίου) το τοπν. Μυζηθράς ανάγεται στη λ. μυζήθρα, ξενίζει η απουσία τοπν. της ίδιας ετυμολογικής αρχής, από μια λέξη πανελληνίας χρήσης.

5. Η συσχέτιση των δύο τοπωνυμικών τύπων Μυζηθράς και Μυστράς συναντά φωνητικές δυσκολίες που απαιτούν φωνητικά άλματα τα οποία δύσκολα γεφυρώνονται.

6. Κατά τη γνώμη μου:

α. Παραμένει ανοιχτή η ετυμολογική προέλευση της λ. μυζήθρα.

β. Για το τοπν. Μυζηθράς πιθανώς η παρουσία των Φράγκων να δημιούργησε το τοπν. (ίσως και το προσηγορικό), χωρίς να αποκλείεται μια παρετυμολογική επίδραση.

γ. Οποσδήποτε όμως η νεότερη (από το 1715) ονομασία του τόπου ως Μυστρά πρέπει να θεωρηθεί ότι προέρχεται από τον αρχικό προσδιορισμό του Μυζηθρά ως *mezra*. Η φωνητική ομοιότητα των δύο τοπωνυμικών τύπων Μυζηθράς - Μυστράς παρέσυρε τους ερευνητές να συνάψουν και ετυμολογικά τους δύο τοπωνυμικούς τύπους.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδριώτης Ν.: *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη 1983³.

Κριαράς Εμμ.: *Λεξικό της ελληνικής δημόδου γραμματείας*, 1-14 (1968-1997).

Mirambel A.: *La langue grecque modern. Description et analyse* (Paris 1959) (μτφρ. Στ. Καρατζάς, Θεσσαλονίκη 1978).

Μπαμπινιώτης Γ.: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2002².

Μπόγκας Ευ. 1958: *Τουρκικές λέξεις σε παλιότερα ελληνικά κείμενα*, Αθήνα

Μπόγκας Ευ. 1964, 1966: *Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου* (τόμ. 1, 2) Ιωάννινα.

Οικονόμου Κ. 1991: *Τοπωνυμικό της περιοχής Ζαγορίου*, Ιωάννινα.

Οικονόμου Κ. 2006²: *Τα οικωνύμια του Νομού Ιωαννίνων. Γλωσσολογική εξέταση*, Ιωάννινα.

- Συμεωνίδης Χ.: «Μυστράς», *Πελοποννησιακά* 6 (1968) 92-102.
- Χατζηδάκης Μ.: *Μυστράς, η μεσαιωνική πολιτεία και το κάστρο*, Αθήνα 2000.
- Χατζιδάκης Γ.: «Περί της ετυμολογίας των λέξεων μυζήθρα-Μυζηθράς-Μυστράς - Μυστριώτης», *Γλωσσολογικά Μελέται*, εν Αθήναις 1901, 180-203.